

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Frigren, Pirita

Title: Miksi yliopistossa opetetaan sukupuolihistoriaa?

Year: 2017

Version:

Please cite the original version:

Frigren, P. (2017, 31.1.2017). Miksi yliopistossa opetetaan sukupuolihistoriaa?.
Tietysti.fi. <http://www.aka.fi/fi/tietysti/blogit/suomalaisen-yhteiskunnan-historia---meniko-se-niin/miksi-yliopistossa-opetetaan-sukupuolihistoriaa/>

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

31.1.2017

Miksi yliopistossa opetetaan sukupuolihistoriaa?

Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksen historian opetusohjelmassa on nyt kahden vuoden ajan ollut perusopintojen pakollisena opintojaksona sukupuolihistoria. Perusopintojen rakenne perustuu laitoksen tutkimuksen painopistealueisiin, joista yksi historioitsijoita ja etnologeja yhdistävä tutkimuskeskittymä on vuosia ollut sukupuolentutkimus. Opetukseen on saatu apua myös muista oppiaineista, ja Jyväskylän yliopistossa tehtävä sukupuolentutkimus onkin vastikään organisoitunut monitieteiseksi, Minna Canthin nimeä mukailevaksi Kantti-verkostoksi.

Sukupuolihistoria kaikille yhteisenä osana opintoja on toistaiseksi Suomen mittakaavassa ainutlaatuinen tilanne, sillä muissa historia-aineita opettavissa yliopistoissa opetusta tarjotaan valinnaisena opintojaksona. Miksi sitten ”pakottaa” historianopiskelijat lähestymään menneisyyttä sukupuolen näkökulmasta?

Yksi vastaus on, että vapaaehtoinen kurssi tavoittaa vain ne, jotka jo muutoinkin ovat kiinnostuneita tarkastelemaan menneisyyttä ”sukupuolisensitiivisten silmälasien läpi”. Nämä opiskelijat ovat etukäteen valveutuneita sen suhteen, että käsityksemme historiasta on muodostettu pitkälti valtaapitävien (miesten) näkökulmasta ja että lukuisat vaihtoehtoiset viestit menneisyydestä odottavat vielä tulkkia. Jokuset ovat saattaneet herätä vaatimaan naisten, lasten, köyhien, vammaisten, värillisten tai muiden marginaaliryhmien historiaa jo lukion oppitunneilla, missä esimerkiksi naisten äänioikeustaistelu länsimaissa tai naisten osallisuus Suomen sisällissotaan ovat jo edellisen opetussuunnitelman aikana olleet osa kurssisisältöjä. Lukion voimassaoleva historian opetussuunnitelma tavoittelee monin tavoin tasa-arvo ja ihmisoikeuskasvatusta ja voi siten periaatteessa antaa aiheesta kiinnostuneelle opettajalle mahdollisuuksia pyrkiä tähän oppimistavoitteeseen myös miehenä ja naisena olemisen historiaan pureutuen.

Historiaa on kuitenkin edelleen ollut mahdollista opiskella peruskoulusta tohtoriksi asti ilman, että sukupuolen merkityksestä menneisyyden tapahtumissa ja ilmiöissä keskusteltaisiin. Pakollinen kurssi tarjoaa kaikille perusopintojen opiskelijoille saman mahdollisuuden historian näkemiseen mahdollisimman moniulotteisesti. Moniulotteisuus puolestaan kehittää kriittistä suhtautumista menneisyyden lähteisiin ja niistä muodostettuihin tulkintoihin – kuka niissä puhuu, miksi ja mitä jätetään kenties kokonaan huomioitta. Kriittinen historiakäsitys on sukua kriittisille tiedonhankintataidoille. Sukupuolihistorian opetus on näin asiantuntijoiden kouluttamisen ytimessä.

Sukupuolinäkökulma on yksi tapa ymmärtää muita opintojen keskeisiä sisältöjä kuten poliittisten ideologioiden tai talouden murroskausien historiaa. Ajatellaanpa esimerkkinä Euroopan teollistumista 1800-luvulla ja siitä seurannutta elintason vähittäistä kohoamista. Sukupuolinäkökulma voi kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, koituiko elintason kohoaminen eri tavoin tyttöjen ja poikien hyväksi, miten edulliset raaka-aineet – kuten puuvilla – tuotettiin Pohjois-Amerikan plantaaseilla orjatyövoimalla ja miksi puuvillan jalostuksesta tuli juuri köyhien naisten ja lasten työtä Euroopan tekstiilitehtaissa. Millaista naiseutta ja mieheyttä teollistuminen rakensi laajemmassa mielessä? Olemmeko me näiden muodostuneiden sukupuoliroolien tuotosta vai onko käsityksemme miehen ja naisen paikasta rakentunut pidemmän aikavälin seurauksena?

Keskeisin lähtökohta opetuksessa on, että syntymässä määritellyn sukupuolen (sex) pohjalta kulloinkin vallitsevien käsitysten ja normien mukaisesti muotoutuva sosiaalinen sukupuoli (gender) muuttuu jatkuvasti ajassa ja paikassa. Toisaalta jotkin maskuliiniseksi ja feminiiniseksi mielletyt ominaisuudet vaikuttavat pysyvän samankaltaisina ajasta aikaan. Historioitsijaksi opiskeleva oppii selittämään näitä muutoksia ja pysyvyyksiä kunkin aikakauden lähtökohdista käsin ja toimimaan yhteiskunnassa tarkkana korvana ja silmänä sille, millaisiin tarkoituksiin menneisyydestä muodostettuja tietoja käytetään. Sukupuolihistoria, jossa vilisee sellaisia intohimoja herättäviä käsitteitä, kuten sukupuoliroolit, perhemalli, valta tai maskuliinisuus, on tähän taitoon hyvää harjoituskenttää.

Kuva: Daniel Hopfer (n.1470-1536), Sotilas ja hänen vaimonsa. Lähde: Wikimedia Commons

Ei vain "naisten asiaa"

Varsin moni opiskelija odotti kurssin alkaessa, että sukupuolihistoria tulisi olemaan "hyvin feminististä." Otaksuttiin, että kurssilla keskityttäisiin vain siihen, miten naiset on viime aikoihin asti jätetty kylmästi pois historiankirjoituksesta. Näin monen mielestä

tapahtui. Niin lukiossa kuin yliopistotasoisessa opetuksessa voitaisiinkin vielä selkeämmin tehdä irtiotta tieteenalan alkuperäisasetelmaan, jossa sukupuolihistoria oli ennen kaikkea naishistoriaa.

Vaikka nykyään ajatellaankin että naisten historia kertoo myös miesten historiasta, naishistorian alkuperäinen missio, naisten näkyväksi tekeminen menneisyyden kokijoina ja vaikuttajina, siirtyy huomaamatta opetukseen. Viime vuosina laajasti yleistyneen mieshistorian keskeisten käsitteiden ja tutkimusten esittelyn olimme sijoittaneet yhden ainoan – sattumalta miespuolisen – luennoitsijan kontolle. Tällöin muut luennot näyttivät luultavasti sille vastakkaiselta, naishistorialta, vaikka meidän opettajien mielestä ne pyrkivät ruotimaan esimerkiksi tieteenalan esiinmarssia historiatieteiden kentälle, naisfilosofien historiaa ja tieteenhistorian kaanonin miesvaltaisuutta, perhehistoriaa ja työelämän historiaa. Liekö vaikutelmaa lisännyt, että näistä teemoista luennoivat naisopettajat.

Opetuksessa on siis työsarkaa sen ajatuksen vakiinnuttamisessa, että sukupuoli ei merkitse samaa kuin nainen ja että naisten mukaan ottaminen historialliseen tulkintaan ei ole ylimääräinen, hifistelevä lisämauste ”normaaliin” miehiseen historiatulkintaan. Puhumattakaan siitä, että miehenä olemiseen ja miehisyteen liittyvät kysymykset olisivat ongelmaton tapaus sen enempää menneisyydessä kuin nykypäivässä – ajatellaanpa yksin niitä kunniallisuuden, ahkeruuden ja vastuunottamisen odotuksia, jotka esimerkiksi Lutherin Vähä-katekismuksen huoneentaulussa kotitalouden isännälle lastattiin.

Tietä monipuoliseen sukupuolihistoriaan voidaan myös tasoittaa korostamalla, että naisten osallisuus ei ole merkityksellinen vain poikkeusaikoina, kuten sotavuosina, jolloin ”naisten tekivät kotirintamalla miestenkin työt”. Naiset ovat koko ihmiskunnan historiassa mukana ja siksi naisista riittää puhetta. Esimerkiksi työelämän historiaa pyrittiin kurssilla laventamaan tuomalla esiin naisten näkymätön, usein ilman omaa ammattinimekettä tai miehen nimissä tapahtunut toimeentulooponnistelu. Varhaismodernina aikana (n. 1500–1860) miehet, naiset ja lapset toimivat usein perhekunnan isännän nimissä eikä naisten toimista siksi jäänyt välttämättä paljoa lähteitä. Nykyäänkin kotitaloustyö on tilastoissa näkymätöntä, mutta muun taloudellisen toiminnan kannalta välttämätöntä. Kuten Helsingin Sanomat spekuloi 16.1.2017, Suomen valtion talous kasvaisi jopa 40 % eli 70 miljardia euroa, jos kotitaloustyölle sekä läheisyydessä tapahtuvalle hoivatyölle laitettaisiin hintalappu. Minkälainen summa mahtaa puuttua satojen vuosien takaisista laskelmista?

Sukupuoleen kiinnitetään myös liian usein huomiota vain tilanteissa, jossa ikaikaiseksi mielletty miehen ja naisen roolit muljahtavat tai joissa yhdenmukaiseksi oletettu seksuaalinen ja sukupuolinen identiteetti alkavat monimuotoistua – siis vasta yhteiskunnan modernisaation kynnyksellä ja sen tuottaman sekularisaation ja moniarvoistumisen edetessä. Sukupuolihistoria ei myöskään ole pelkkää tasa-arvon näkökulmasta saavutettujen etujen virstanpylväitä.

Opiskelijat tekivät parhaita havaintoja siitä, että historia ei ole suoraviivainen jatkumo heteronormatiivisesta, naista alistavasta maailmasta kohti tasa-arvoisempaa, suvaitsevampaa ja yhdenmukaisuuden paineesta vapaata maailmaa omissa ryhmätöissään ja niitä seuranneissa paneelikeskusteluissa. Ryhmätöissä tutkittiin esimerkiksi homoseksuaalisuuden ja transsukupuolisuuden historiaa ja suhtautumistapoja.

Tärkeä oppimistulos oli myös se, että mieheyttä ja naiseutta koskevat ihanteet ja tosielämä ovat olleet historiassa aina vastatusten. Kun siis puhutaan vaikkapa perinteisistä sukupuolirooleista on aina hyvä määritellä, tarkoitetaanko niillä ihannetta vai käytäntöä eli sitä, missä määrin aikalaisilla oli mahdollisuuksia ja halukkuutta vastata ihanteisiin. Esimerkiksi ajatus kotiin jäävästä, lapsia hoitavasta äidistä oli lanseeraamisaikanaan 1900-luvun alkupuoliskolla moderni ja ylellinen vaihtoehto työläisnaiselle. Harvassa perheessä oli mahdollista tulla toimeen ilman, että naiset kävivät työssä kodin ulkopuolella. Nykyisin ajatus kotirouvasta synnyttää ensimmäisenä mielikuvan perinteisestä tai konservatiivisesta työnjaosta perheen sisällä.

Sukupuoli on historian kulkuun vaikuttava tekijä muiden joukossa

Korostamme opetuksessa sukupuolen suhdetta muihin tekijöihin, joilla ihmisiä luokitellaan ja erotellaan. Sukupuolen ohella yksilön asemaan vaikuttavat esimerkiksi sosioekonominen tausta, ihonväri, ikä, etninen alkuperä, maine, kieli tai uskonto, siviilisääty, ammatti tai tehtävä perheyhteisössä. Tätä eri tekijöiden yhteisvaikutusta kutsutaan intersektionaalisuudeksi eli "risteämiseksi". Intersektionaalisuuden oivallus kävi ilmi erään miesopiskelijan oppimispäiväkirjasta, kohdassa jossa hän pohti sitä, miten naisurheilijaa ei arvioida vain urheilijana:

"Esimerkiksi Rion Olympialaisista tältä vuodelta, kun suomalainen naisnyrkkeilijä voitti mitalin, niin asiasta uutisoitiin tyylillä "perheenäiti voitti mitalin". Samaan aikaan miesurheilijan voittaessa tuntuisi erittäin hassulta, jos asia oltaisiin uutisoitu samantyyllisesti "perheenisä voitti mitalin".

(siteerattu opiskelijan luvalla)

Sitaatista käy ilmi, että yksilön ominaisuuksia tai mahdollisuuksia määriteltäessä häneen saatetaan sukupuolensa nojalla tuoda asiayhteyden kannalta täysin epärelevantteja seikkoja, jotka kuitenkin paljastavat sukupuolittuneita ajattelutapoja. Taustalla voi olla ajatus, että perheelliselle naiselle on perheellistä miestä huomattavasti suurempi ponnistus löytää niin paljon aikaa harjoitteluun kuin mitä olympiatason valmentautuminen vaatii. Toisaalta korostetaan edelleen lajin vallitsevaa miesvaltaisuutta: äiti nyrkkeilykehässä on poikkeuksellinen hahmo. Lopulta voidaan pohtia, miksi näin pitää olla.

On mielenkiintoinen kysymys, miksi kurssin mahdollinen feministisyys herätti varautuneisuutta ja mitä 2010-luvun opiskelijat feminismillä ymmärtävät. Voidaan ajatella, että feminismin karttaminen liittyi tieteellisyyden vaatimukseen. Tällöin

feminismi näyttäytyy ideologiana tai poliittisena liikkeenä, jollaisten ohjaksista tieteen tulisi olla vapaa. Tutkijat eivät saa manipuloida tutkimustuloksiaan niiden ohjailemana, sukupuolihistorian tapauksessa esimerkiksi jättämällä näkemättä miehiä alistavia rakenteita, kuten vaikkapa sotalaitoksen ja sotien aiheuttamaa suurta mieskuolleisuutta. On erittäin tervettä, että opiskelijat antoivat palautetta tilanteista, joissa opettaja käytti heidän mielestään liian provosoivia tai yksinkertaistavia esimerkkejä tai vertaili naisia ja miehiä kontekstoimatta vertailuasetelmaan vaikuttavia tekijöitä.

Toisaalta voidaan ajatella, että tieteen tehtävä on tehdä maailmasta parempi paikka, jolloin feminismi voidaan hyväksyä yleisenä ihmisoikeuksien ja tasa-arvon edistämisen välineenä. On helpompi jakaa käsitys siitä, että tutkimalla naisten siinä missä miestenkin historiaa voidaan edistää tasa-arvoa kuin että sillä halutaan tuoda esiin naisten kokemaa sortoa. Samalla logiikalla ympäristöhistorioitsijat voivat tarjota tietoja ja ratkaisuvälineitä nykyisiin ympäristökriiseihin. Havaitsimmekin opiskelijoiden palautteen pohjalta, että kurssin sisällössä olisi vielä huomattavasti näkökulman monipuolistamisen varaa tasa-arvon nimissä, ennen muuta laajentamalla niitä länsimaiden historian ulkopuolelle.

Jo ensimmäisellä sukupuolihistorian pakollisella kurssilla havaittiin, että opiskelijoiden omaehtoinen tutustuminen tutkijoihin auttaa luentoja paremmin havaitsemaan, miten moniin tutkimusteemoihin sukupuoli liittyy. Tuolloin Suomen historian professorina toimineen Pirjo Markkolan aloitteesta lanseerattiin sukupuolihistorian messut yhdeksi oppimisvälineeksi. Messuilla lukuisa joukko tutkijoita esittäytyy opiskelijoille messutiskeillään ja nämä saavat ryhmissä haastatella tutkijoita ja perehtyä heidän messumateriaaleihinsa. Tänä vuonna tutustuttiin muun muassa miesnoitiin, koulukuriin, lapsenmurhien käsittelyyn oikeudessa, kuninkaallisiin rakastajattariin, lastensuojelun historiaan sekä ilmielävään feminismin historian tutkijaan.

Sukupuolihistorian nimellä kulkevan opetuksen toistaiseksi jatkuva vähäisyys tai valinnaisuus suomalaisessa lukio- ja yliopisto-opetuksessa ei tarkoita, että mieheyden ja naisen määrittäminen historiassa olisi välttämättä marginaalinen teema. Toisin kuin maailmalla, Suomessa ei ole omaa oppiainetta, opinto-ohjelmaa tai professuuria sukupuolihistorialle. Sukupuolihistoria on kuitenkin tullut vahvaksi tekijäksi historiatieteiden opetuksessa yksittäisten tutkijoiden, opettajien ja professoreiden aktiivisuuden ansiosta. On tärkeää, että sukupuolihistorialla on oma paikkansa opetussuunnitelmissa, sillä vastuuta ei voi kasata vain opettajien oma-aloitteisuuden varaan ja niiden opiskelijoiden harteille, jotka opetusta osaavat vaatia. Olisi tietenkin ideaalitilanne, että sukupuolihistoriasta tulisi niin selkeä osa historian valtavirtaa, että se ei välttämättä tarvitsisi omaa erityistä reservaattiaan opetettavien kurssien joukossa.

Pirita Frigren

Kirjoittaja on tutkijatohtori Suomen historian huippuyksikössä *Yhteiskunnan historia: kontekstuaalinen analyysi suomalaisen yhteiskunnan rakenteista ja identiteeteistä 1400–2000*.

Kirjallisuutta:

Markkola, Pirjo, Östman, Ann-Catrin & Lamberg, Marko (toim.), Näkymätön sukupuoli. Mieheyden pitkä historia. Vastapaino, Tampere (2014).

Stark, Laura, Kokko, Marja, Koskinen-Koivisto, Eerika, Niskainen, Heli, Saarimäki, Pasi, Tuomaala, Saara ja Turunen, Arja, Kätkeytynyt valta: Sukupuolihistoriat ja valtatutkimus. Teoksessa Valta Suomessa. Petteri Pietikäinen toim. Gaudemus, Helsinki (2010), s. 79-96.